

«Volia que els màrtirs deixessin de ser només un nom i dotar-los d'humanitat»

Jorge Galán, autor de «Noviembre», viu exiliat a Espanya

Carme Munté

A *Noviembre* (Tusquets), Jorge Galán relata un fet que va commoionar el Salvador i tot el món: la matinada del 16 de novembre del 1989, enmig d'una recrudescència de la guerra civil, soldats del batalló Atlacatl de l'exèrcit salvadorenc van assassinar sis jesuïtes de l'UCA (Universitat Centreamericana de San Salvador), la cuinera de la residència i la seva filla.

El llibre parteix del testimoni dels màrtirs de l'UCA, però reula anys enrere (amb l'assassinat del jesuïta Rutilio Grande i de l'arquebisbe Òscar Romero) i es projecta en el futur amb la intenció, que sempre queda en un no-res, de posar fi a la impunitat de tantes mans tacades de sang. Una impunitat que s'ha cobrat una altra víctima en el mateix Jorge Galán, que igual com va haver de fer l'únic testimoni ocular de l'assassinat de l'UCA, Lucía Cerna, ha seguit el camí de l'exili. Des del novembre del 2015, Galán, de 43 anys, viu a Granada. L'entrevistem tot coincidint amb la presentació de *Noviembre* a la seu de Cristianisme i Justícia a Barcelona.

D'on parteix el seu interès per l'assassinat dels jesuïtes de l'UCA?

Vaig començar a escriure la novel·la molt abans que m'adonés que l'estava escrivint. El 1991 vaig anar a l'UCA a estudiar i vaig conèixer el professor Francisco Andrés Escobar, que havia estat alumne d'Ignacio Ellacuría. A partir del que m'explicava del jesuïta, a poc a poc va anar creixent en mi l'interès pels màrtirs. Un dia que era al museu dels màrtirs, al Centre Monsenyor Romero de l'UCA, em vaig adonar d'una cosa que em va impressionar molt: les pertinences dels jesuïtes Ignacio Ellacuría, Segundo Montes, Ignacio Martín-Baró, Armando López, Juan Ramón Moreno i Joaquín López eren pobres i miserables. Tots aquells jesuïtes eminents (cinc d'ells espanyols) van decidir quedar-se al Salvador i mirar de fer alguna cosa pel meu país. Era impressionant. En algun moment em vaig adonar que volia explicar aquesta història, però centrant-me en la figura dels pares: qui havien estat?, per què s'hi havien quedat? Volia que deixessin de ser només un nom i dotar-los d'humanitat, que fossin una altra vegada persones.

Per què Ignacio Ellacuría, rector de l'UCA, que havia estat amenaçat de mort, va tornar a San Salvador coincidint amb l'ofensiva més gran de la guerra civil salvadorenca?

Tenia un sentiment genuí d'estar amb la gent. Davant de la injustícia, volia fer alguna cosa per les persones i pel país. En una ocasió, el pare Rodolfo Cardenal, parlant del pare Ellacuría, va dir que havia estat ingenu. És terrible, però també commovedor,

«És terrible, ahora que commovedor, que un home tan brillant com Ellacuría tingués la ingenuïtat de creure que podia canviar les coses»

«El meu país s'ha construït sobre la impunitat, al llarg del segle XX hi ha hagut molts crims, però cap culpable ni condemnat»

que un home tan brillant tingués la ingenuïtat de pensar que podia canviar les coses al Salvador. L'ofensiva va començar l'11 de novembre del 1989. El pare José María Tojeira (llavors provincial dels jesuïtes) va cridar Ellacuría i li va dir que es quedés a Guatemala, però ell volia tornar perquè volia ajudar que l'ofensiva militar es dissolgués. És una ingenuïtat i alhora és admirable.

Al final, però, la seva mort sí que va acabar duent la pau.

El van matar perquè era un pont entre el govern i la guerrilla. Estava

volucrades. Periodistes, investigadors són amenaçats per parlar d'aquests temes, malauradament encara és així.

El llibre va sortir al Salvador el 2015. Quan van començar les amenaces?

Mentre escrivia el llibre ja em van alertar que fos prudent. Ara bé, dies després que el llibre es publicés a Mèxic vaig començar a rebre una sèrie d'amenaces. El que francament no m'esperava era que moltíssima gent m'escrivis dient-me «traïdor». Jo no estava fent un acte de traïció contra l'exèrcit del meu país, sinó que estava explicant una història on l'exèrcit del meu país estava involucrat. Va ser una acusació molt injusta. No és fàcil digerir que molts compatriotes teus t'amenacin d'aquesta manera. El veritable tema del qual parla el llibre és el de la impunitat d'un assassinat.

Sense justícia pot haver-hi perdó, reconciliació i pau al Salvador?

El meu país s'ha construït sobre la impunitat. Al llarg del segle XX hi ha hagut molts crims, però cap culpable ni condemnat. Tenim una de les pitjors societats del món. Segons Unicef, on es maten més nens al món és al Salvador. Els nostres tres darrers presidents estan sota investigació (dos d'ells són a la presó i l'altre exiliat a Nicaragua), com és possible? El nostre fiscal general, el qual tenia l'obligació d'impartir justícia, és a la presó per haver rebut suborns. El nostre país està completament podrit perquè s'ha construït sobre la base de la impunitat.

I com es reverteix la situació d'una societat marcada tan profundament per la violència i la corrupció?

Hem d'adonar-nos que hem tocat un fons massa profund i que hem de fer-hi alguna cosa. Molts cops he pensat que no tenim possibilitat de recuperar-nos com a nació. Però també penso que hem tocat fons de tal manera que ja no ens queda més que emergir.

fent passes cap a la pau, i això no agradava l'exèrcit. Sí, al final, la mort dels jesuïtes va provocar un desprestigi tan gran a les Forces Armades que va acabar provocant la signatura de la pau.

El llibre es construeix a partir dels testimonis amb els quals ha pogut conversar llargament. En el capítol d'agraïment parla de moltes altres persones que s'estimen més romandre en l'anonimat per anys de por i amenaces. 27 anys després?

És un tema vigent. Els culpables estan en llibertat, protegits pel govern del meu país. És a dir, hi ha una petició d'extradició per part del jutge Eloy Velasco, de l'Audiència Nacional espanyola, que no s'ha dut a terme perquè el govern protegeix les persones in-

EL MUNDO DE LAS HERENCIAS

“El conflicto forma parte de la naturaleza humana pero hay conflictos evitables. El testamento es el mejor instrumento para que nadie discuta por el reparto de tu herencia. Úsalo.”

Son palabras de Maria Elba Rojas, abogada especialista en prevenir conflictos hereditarios. Si lo necesitas, no dudes en llamarla.

Bufete Rojas
ESPECIALISTAS EN HERENCIAS

ESCUCHA NUESTROS CONSEJOS EN RADIO ESTEL 106.6FM

TELÉFONO 93 246 60 96 - CONTACTO mariaelbarojas@bufeterojas.es - MÁS INFO EN WWW.BUFETEROJAS.ES

Novel·la enèrgica i valenta sobre el passat recent del Salvador

Tere Iribarren
Membre de Cristianisme i Justícia

L'escriptor Jorge Galán (San Salvador, 1973), exalumne de la Universitat Centreamericana Simeón Cañas, és un dels poetes més reconeguts del Salvador. Ha rebut diferents reconeixements en l'àmbit nacional i internacional per la seva obra de creació literària en poesia i narrativa. A finals del 2015 va publicar *Noviembre*, novel·la enèrgica i valenta que investiga els tràgics esdeveniments que van commocionar el Salvador. És una història que commou, on es reconstrueix l'assassinat dels jesuïtes el 1989. Actualment i davant de les amenaces de mort rebudes per la publicació d'aquesta obra està exiliat i ha sol·licitat asil polític a Espanya.

16 de novembre del 1989

La història és així. La nit del 16 de novembre del 1989 va irrompre a la casa dels jesuïtes un grup del batalló Atlacatl, sota el comandament del coronel Benavides, amb l'ordre d'assassinar els jesuïtes, no deixar testimonis i fingir un enfrontament amb la guerrilla. L'atac havia de semblar del Front Farabundo Martí per a l'Alliberament Nacional (FMLN) i així ho va difondre durant mesos el govern.

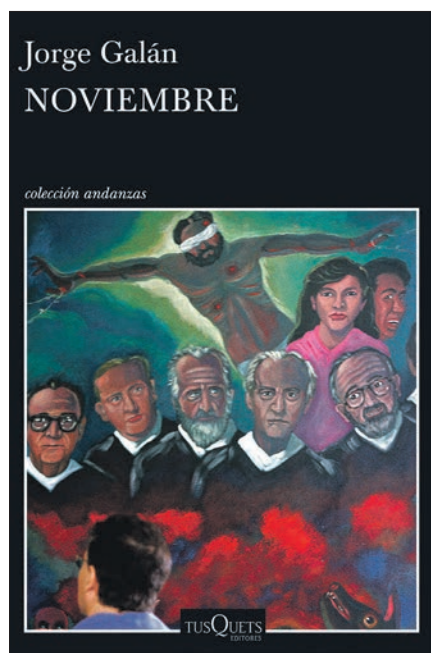
La novel·la, com pinzellades que formen un quadre, dona color a la narració, amb un realisme i una bellesa literària admirable. Tota ella és una denúncia i un homenatge a Ignacio Ellacuría, Joaquín López y López, Juan Ramón Moreno, Segundo Montes, Ignacio Martín-Baró, Armando López i a la senyora Elba i la seva filla Celina, com si tingués un vídeo o un mòbil per gravar-ho tot, el moment de la trobada, la destrossa de la vida, l'acabament de tota utopia.

José María Tojeira, llavors provincial dels Jesuïtes a Centreamèrica, quan es va assabentar el matí del 17 de novembre que el crim havia estat comès per les forces d'elit de l'exèrcit salvadorenc —gràcies al testimoni de Lucía Cerna—, va informar l'arquebisbe del Salvador, Arturo Rivera y Damas, i la premsa internacional. És un personatge central en la narració, la seva valentia i diàleg amb les forces del govern sobrepassa la por i la prudència. És qui parla més en la novel·la, qui aporta més informació, i busca puntualitzar fins al mínim detall dels fets. Bona part de la novel·la es construeix a través d'una sèrie d'extenses entrevistes a persones com José María Tojeira, Jon Sobrino o l'expresident Alfredo Cristiani, «entre moltes altres persones que prefereixen romandre en l'anonimat per anys de por i amenaces».

Per elaborar el que li ha estat explicat de viva veu, l'autor retalla, afegeix, edita i posa en llenguatge literari entrevistes i diàlegs que ha dut a terme, sense traïr les veus, perquè fa

Rosers en record dels màrtirs al jardí on van ser assassinats.

JORGE GALÁN
Noviembre
Tusquets, 2016, 275 pàg.

servir estrictament el que serveix per a la narració.

Gran part de la novel·la de Jorge Galán reconstrueix el context, els dies previs, la forma en la qual va actuar el batalló Atlacatl i el difícil procés emprès per aclarir la veritat sobre els fets i identificar els culpables materials i intel·lectuals del crim. Apareixen a la novel·la altres històries com a rerefons, que amplien i descobreixen moltes de les relacions i els interessos polítics i ideològics implicats per legitimar la versió oficial que la guerrilla havia comès essent la responsable de l'atemptat, així com per deixar constància de les dècades de desigualtat social que ha hagut de suportar el poble salvadorenc. Així, explica des de l'òptica d'un jove el clima de caos i confusió, de por i incertesa dels salvadorencs durant l'Ofensiva Final en la qual una tia seva

desapareix sense deixar cap rastre, cosa que estimula nombroses hipòtesis i cap certesa sobre el seu destí.

Al servei de la veritat

És interessant l'esforç fet per Tojeira i els jesuïtes, així com per diplomàtics d'Espanya i de França, per protegir la identitat i integritat de Lucía Cerna, únic testimoni del cas, i les amenaces posteriors que va rebre per part de funcionaris judicials i militars salvadorencs. Juntament amb l'engany i el maltractament de part de l'FBI nord-americà.

En tota la novel·la es manifesta l'esforç per aclarir els fets. A principis del 1990 el president Alfredo Cristiani reconeixia davant dels mitjans la participació dels militars salvadorencs. Mesos més tard, la Comissió de la Veritat acusava sis militars (René Emilio Ponce, Inocente Orlando Montano, Juan Orlando Zepeda, Óscar León Linares i Francisco Elena Fuentes) per la seva implicació com a autors intel·lectuals però només van ser jutjats el coronel Benavides i els membres del batalló Atlacatl. Aquesta novel·la ha estat guardonada amb el premi de la Reial Acadèmia Espanyola. La prosa àgil i l'atractiva estructura narrativa es combinen per atrapar el lector intel·lectualment i emocionalment i informar sobre fets històrics recents en els quals molts dels responsables encara viuen. La novel·la també denota un treball extraordinari d'investigació sobre el cas.

Altres capítols se centren en els crims de Rutilio Grande, comès per la Guàrdia Nacional el març del 1977, i el de Monsenyor Óscar Romero, ocorregut el 24 de març del 1980. La menció d'aquests dos fets marca una línia interessant per les relacions, les simpaties i les reaccions entre els sacerdots Rutilio Grande, Óscar Romero i Ignacio Ellacuría.

Noviembre té com a objectiu de-

Bona part de la novel·la es construeix a través d'una sèrie d'extenses entrevistes a persones com José María Tojeira, Jon Sobrino o l'expresident Alfredo Cristiani

Noviembre té com a objectiu denunciar i mantenir viu el record d'una cadena d'esdeveniments tràgics inscrits en la història contemporània del Salvador

nunciar i mantenir viu el record d'un esdeveniment o una cadena d'esdeveniments tràgics inscrits en la història contemporània del Salvador que no han estat aclarits del tot. És difícil en aquesta mena de llibres que els personatges deixin de banda la condició d'estàtues; Galán aconsegueix donar-los dimensió humana, en particular a Ellacuría. En això és molt important que hagi escrit antecedents com per exemple, recordar que Ellacuría, cap al 1950, pren la decisió d'anar a un país petitísim i feroçment desigual de Centreamèrica: «Així hauria de començar aquesta història amb un jove de sotana negra baixant les escales d'un avió un matí, el sol terrible del tròpic sobre el seu cap, la brisa tèbia al seu rostre encara lluent, sorprès i curiós. Quan va tocar el terra devia tancar els ulls i quedar-se un instant en aquella quietud estranya plena d'aroma i llum amb una remor llunyana d'aus semblant a un murmur.»